

Obrana slobodne teritorije peruškičkog kotara

(2. august - 1. septembar 1943)

Početkom augusta 1943. godine, u očekivanju vojnog i političkog kraha talijanskog fašističkog imperija, planirano je da 1. brigada 6. divizije u najskorije vrijeme izvrši pokret u Dalmaciju. Na gospićki sektor trebalo je da stigne 8. kordunaška divizija.⁷²⁴ Štab 6. divizije je 5. augusta s jedinicama 3. brigade napustio sektor Gospić - Perušić, da bi prije očekivanog prodora njemačkih trupa zatvorio cestu Bihać - Lapac - Gračac. Bilo je predviđeno da se ubrzo štab divizije »zajedno s 1. brigadom prebaci u pravcu Knina«, ali će prebrano - u odnosu na planiranja u štabu 1. hrvatskog korpusa - doći do njemačkog pritiska, pa će uskoro čak i 2. brigada biti povučena iz Dalmacije, da bi zatvarala, s ostalim jedinicama 1. korpusa, puteve preko Like za Jadran. U izmijenjenoj situaciji i 8. divizija je angažovana na cestama od Ogulina i Karlovca prema moru, pa je 1. brigada zadržana na dotadašnjim položajima kod Gospića.

Preuzimajući položaje od 3. ličke brigade ujutro 2. augusta, bataljoni 1. brigade su se počeli utvrđivati - koristeći prirodne prednosti konfiguracije tla - djelomično na lijevoj, a s glavninom na desnoj obali Like, Perušiću na zapad, sjeverno od Gospića, Smiljana i Pazarišta. Od lijevog do desnog krila bilo je nešto više od 6 kilometara. Na isturenom položaju, stražarnicama bili su samo dežurni vodovi, »dok jače snage drže se u rezervi«.⁷²⁵

U onom se kraju, na rubu slobodnog teritorija, svakodnevno čarvalo, a veće borbe su u augustu vođene u četiri navrata; uglavnom napadaju ustaše, pokušavajući deblokirati Gospić.

Tek što se 3. brigada povukla s gospićkog sektora, u cik zore 5. augusta ustaše su u dvije kolone izvršile prodor prema položajima 2. i 4. bataljona. U 5 sati je počela artiljerijska i minobacačka paljba; »trajala je 2 sata«.⁷²⁶ U 7 sati ustaško-domobranska pješadija je napala položaje 4. bataljona kod mostova (cestovnog i željezničkog), 4 kilometra sjeveroistočno od Gospića. Manja kolona je napala brda nad Likom, u raju raspona 2. bataljona. Ustaša i domobrana je bilo oko 800. Prema ocjeni štaba brigade, neprijatelj je »od strane naših snaga organizovano sačekao i odbačen uz veće gubitke«.

Neprijatelja su »organizovano sačekale« samo stražarske grupe, ni na jednom mjestu veće od voda. No, bataljonske snage su vrlo brzo angažirane. Najžešći napad je bio usmjeren na budački most. Tu je bio vod pod komandom Sime Potkonjaka Čička. Taj mladić je još kao dječak,

⁷²⁴) Zb. NOR, V/18, 104.

⁷²⁵) AVII, 105A, 3-3.

⁷²⁶) isto.

gospićki gimnazijalac, došao u partizane 1941. u sedamnaestoj godini. Lična hrabrost, često isticana kao uzor, odredila mu je mjesto komandira starijima od sebe. Čičko je zalegao s vodom oko mosta i uporno odolijevao svim napadima kojima je, redovno, prethodila jaka artiljerijska priprema. Da bi pojačali obranu budačkog mosta, u štabu bataljona su odlučili da tamo pošalju rezervni vod. S tim vodom je izišao i novi zamjenik komandanta Dane Potrebić, koji je svoje zablude iz ustaničkih vremena (nekoliko je mjeseci bio u četničkim redovima) iskajavao pokazujući u svakoj prilici partizansku upornost i hrabrost.

U jednom silovitom naletu ustaško-domobranskog streljačkog stroja, dijelovi 1. čete »Pekiše Vuksana« su ustuknuli. Komandir čete Bogdan Potkonjak Simin, koji se nalazio u najžešćoj vatri, teško je ranjen. Pored njega je pao, još teže ranjen, isječenog stomaka, vodnik Simo Potkonjak Čičko. Pao je i mitraljezac Gojko Korica. Teško ranjenog Čička je izvukla Ljubica Plećaš, koja je upravo iz štaba donijela naređenje Dani Potrebiću da na svaki način zadrži most. Druga partizanka, Danica Plećaš, kao čigra okretna, brza da doleti i uteče, »u najvećoj vatri je, iako obasipana ručnim neprijateljskim bombama, iznijela puškomitraljez od poginulog druga« Gojka Korice. To je podatak iz pohvale štaba divizije,⁷²⁷ a prethodno je skojevku pohvalio i štab brigade, uz objašnjenje da je, ulijećući u ustaški raspored, htjela izvući svima u bataljonu dragog Gojka Koricu, ali »kad je vidjela da je mrtav, izvukla je njegov puškomitraljez«.⁷²⁸

Popodne 4. augusta u borbu za budački most su se uključili i dijelovi 2. čete pod komandom Jove Ivančevića Jelena. Izvršen je kontranapad i jutarnji položaji su ponovo zaposjednuti.

Prva brigada je 4. augusta imala 4 mrtva i 9 ranjenih. Na putu do bolnice je umro vodnik Simo Potkonjak Čičko.

Novi, veći, napad i pokušaj ustaško-domobranskih jedinica da prodru preko Like dublje u slobodnu teritoriju kotara Perušić uslijedio je 14. augusta. Toga puta klin napada je usmjeren u pravcu Krušćice i Metlače (k. 799) nad vijencem Kaluđerovca i nad desnom obalom Like. Osnovni napor u odbijanju ustaškog napada ponio je 1. bataljon.⁷²⁹ U međuvremenu - to se vidi iz sačuvane ustaške dokumentacije - manje borbe su vođene s juga i jugozapada Gospića, uglavnom između Ličkog Novog i Divosela, gdje je bio raspoređen 2. bataljon »Pekiša Vuksan«.⁷³⁰ U »Pekišu« su 12. augusta iz Brušana prebjegla dva domobrana, obojica Muslimani.⁷³¹ Taj je bataljon 13. augusta izveo uspješnu »akciju na grupu četnika u Velebitu« i istovremeno, dijelom snaga, »odbio napad neprijatelja na Klisu«. Zarobljeno je 10 četnika. Svima je suđeno. Nekoliko oslobođenih, dobrovoljno su se javili u bataljon »Pekiša Vuksan«. Jedan od zarobljenih četnika je osuđen na smrt, a dva njegova brata su od 15. augusta 1943. partizani.

Prebjezi iz domobrana, iz Brušana, donijeli su značajne podatke. Zamjenik komesara brigade Bogde Vujnović pamti kako se »po tim oba-

⁷²⁷> Zb. NOR, V/18, 264.

⁷²⁸> Isto; v. AVII, 419, 42/1-6 i 105A, 3-3.

⁷²⁹> AVII, 105A, 24-3.

⁷³⁰> Zb. NOR, V/18, 535.

⁷³¹> AVII, 105A, 24-3.

vještenjima moglo vidjeti kako neprijateljskim jedinicama u Gospiću nije lako. Tu situaciju smo koristili u propagandne svrhe, tako da naši borci steknu potpuniju predstavu o vojsci koju smo držali u okruženju».

Gospičke ustaše, sredinom augusta, osim u Gospiću, raspoređene na području općina Smiljan i Pazarišta, te u selima Bilaj, Ribnik, Brušane i dalje na zapad duž karlovačke ceste u rajonu Baških Oštarija, imale su nekoliko bojni - ukupno oko 4500 vojnika.⁷³²¹ Petar Stanić, domišljat i snalažljiv mladić, koji je u onom razdoblju bio informativni oficir brigade,⁷³³¹ 13. augusta je pisao štabu divizije da je »moral kod neprijatelja vrlo slab«, ali će se pokazati da je taj neprijatelj - prividno poljuljanog morala - umio smoći dovoljno odlučnosti da u žestokim nartajima ponovi ofanzivu na slobodni teritorij perušičkog kotara. Taj poduhvat je - kao što se vidi iz glavnostožernog »dnevnog izvješća broj 231« - prema Ličkom Osiku i Perušiću počeo u zoru 18. augusta, da bi ustaše tokom dana »dostigle crtu: Marina Glava (755) - Grabovača (722, km jugoistočno i 3 km zapadno-jugozapadno od Perušića)«.⁷³⁴¹

Vršilac dužnosti komesara 6. NOU divizije Živan Dimitrijević će u jednoj od nekoliko analiza (3. septembra 1943) pisati da je neprijatelj 18. augusta mogao postići iznenađenje »usled nebudnosti i slabog obezbeđenja, našto je naročito morala biti obraćana pažnja posle begstva operativnog oficira II bataljona, bivšeg domobranskog poručnika Srećka Morovića«.

Napad je počeo u tri sata 18. augusta. Neprijatelj je tada na desnu obalu Like udario sa »oko 2.000 ustaša, crnolegijaša, čiji je napad bio potpomognut jednom brdskom baterijom, jednim teškim i dvama srednjim bacačima, te većim brojem malih bacača, i jednim aeroplanom«.

U uvjerenju da je »moral kod neprijatelja vrlo slab«, da ustaše i domobrani u Gospiću panično drhte »čekajući Nijemce koji nikako ne dolaze«, štabovi bataljona 1. brigade i štab brigade nisu očekivali ofanzivnu akciju iz gospičkog garnizona, a posebno nisu očekivali noćni napad. Potisnuvši na velikom prostoru raspoređeni 4. bataljon, već u '5 sati 18. augusta ustaše su izbile u Lički Osik. Tek tad su donekle sređene čete 4. bataljona pružile organizirani otpor.⁷³⁵¹

⁷³²¹ Isto, 107A, 19-3.

⁷³³¹ Tih dana dolazi do većih kadrovskih promjena. Po naredenju štaba divizije i štaba brigade postavljeni su novi komandiri (neki su dotad bili vršioци dužnosti): Đuro Jovanović i Vladimir Zorić (1. bataljon), Mile Pjevač Jejin (3. četa 2. bataljona), Perica Skendžić (3. bataljon) i Petar Kokotović (4. bataljon). Za zamjenike komandira su postavljani: Janko Pilipović, Dragan Sijan Brovinger, Pajica Pavković, Milan Baškot (1. bataljon), Dušan Vojvodić (4. bataljon). Komesari četa: Dušan Jelača, Božo Došen (1. bataljon), Đuro Lavrnić, Simo Baškot Simo, Milan Trešnjik, Stevo Dragišić (4. bataljon). Zamjenici komesara četa: Stevo Bokan (1. bataljon), Ilija Potkonjak i Ilija Zorić Tesla (4. bataljon). U četi za vezu za zamjenika komandira je imenovan vodnik Miloš Dautović, koji će biti teško ranjen u borbama za Perušić. Komandiri vodova: Dragan Sijan, Branko Sovilj, Stevo Kokotović, Đuro Mandić, Mihajlo Drezgic, Jeka Studen. Politički delegati vodova: Milan Šašić, Dušan Puvalić, Dušan Korica, Aleksandar Radenović, Jovo Ljujić, Ljuba Plečaš. Desetari: Milan Tonković, Mile Javorina, Mićun Prodanović, Nikola Đilas, Petar Radenović, Filip Bokan, Petar Ljuština, Dušan Dautović.

⁷³⁴¹ Zb. NOR, V/18, 564.

⁷³⁵¹ Stevan Kokotović o tome piše detaljno: »4. bataljon je držao položaj od željezničkog mosta k. 571 istočno i sela Mušaluk zapadno. I četa (komandir Nikica Kleut) je držala položaj: I vod željeznički most k. 537, II vod k. 551 ispred šume Plantaže i III vod neposredno ispred budačkog mosta (komandir voda Popović, bivši financ iz okolice

Kao što je glavna kolona ustaša lako dosegla Lički Osik i brzo napredovala prema Perušiću, tako je i sporedna kolona brzo izbila u rajon za borbu nepripremljenog 3. bataljona »Božidar Adžija«. S nešto više organiziranosti nego na položajima 4. bataljona pružen je otpor, ali je to bilo nedostatno da bi neprijatelj na mušalučkom pravcu bio zaustavljen. Poslije prvih okršaja 3. bataljon se pomjerio 7 kilometara na sjever, zaposjedajući proriđene šume 772 metara visoke Grbavače i brda iznad Kaniže i Perušića.

Prije podne glavna kolona je prošla i Prvan-Selo. Štab brigade je izvijestio da su ustaše, »uprkos velikih gubitaka«, uporno nastupale zaustavljene tek kilometar južnije od Perušića. Četvrti bataljon, koji je »vrlo plitko zaposio položaj« nije sa svoje dvije čete mnogo uradio iako je i ispred Perušića, prema ocjeni štaba brigade, »jakom vatrom« dočekao neprijatelja. Dijelovi 4. bataljona su se i s novih položaja naglo povlačili, tako da tom prilikom »padaju u ruke neprijatelju mitraljeski konji«.

Štab brigade je unekoliko organizirao obranu tek oko podne 18. augusta. Uspostavivši vezu s Vladom Ciganovićem, koji je s dijelom štaba bio na koti 603, pored crkve, komandant Lazo Radaković je zahtijevao da kompletan 3. bataljon krene u napad pravcem Prvan-Selo - Vukšić - Lički Osik. Naređenje je odmah izvršeno. Ali, bataljon nije mogao mnogo učiniti, jer je neprijatelj već bio zaposjeo sve dominantne kote s kojih su odbačeni dijelovi 4. bataljona. Dobivši »vatra sa čela«, 3. bataljon »vrši napad na neprijatelja na koti 637 i bezimenoj koti zapadno od ove u cilju da ih zauzme«. Po broju i zauzetim položajima u prednosti, neprijatelj »dočekuje naše borce sa žestokom mitraljeskom vatrom i bombama«. U borbi prsa o prsa nadjačale su ustaše. »Božidar Adžija« se povlači sa 2 poginula i 6 ranjenih.

Do tada je samo 1. bataljon uspješno odbijao sve napade na pravcima koje drže njegove čete. U štabu brigade su mislili da bi 1. bata-

Lapca). Vodovi od momenta napada nisu imali nikakve veze s komandom čete... Kako je ispred seve imao samo III vod I čete sa 1 puškomitraljezom i 12-15 boraca, neprijatelj prelazi Liku nizvodno od budačkog mosta. Od strane III voda otvorena je vatra čim je primijećeno da neprijatelj glavnim snagama prodire prema Osiku, a sporednim prema Mušaluku. III vod se zatim polovično rasprišio. Vodnik Popović je pobjegao i tek treći dan se pojavio u bataljonu, pa je smijenjen. Desetina s desetarom Petrić Petrom Miličević, čovjekom velike hrabrosti, i s puškomitraljescom Paripović Dušanom Šekerovim i pomoćnikom Štakić Nikolom Lukanovim, koristeći noć, davala je otpor i polako uzimala u pravcu Široke Kule. I vod I čete, koji je držao položaje na željezničkom mostu, ostaje tu do svanuća, a onda se povlači na k. 701, gdje vodnik Stevan Kokotović i delegat Branko Grubješić hvataju oko 9 sati vezu s komandom čete. Kad je neprijatelj počeo prodirati prema Ličkom Osiku pružila mu je otpor II četa IV bataljona pod neposrednim rukovodstvom komandanta Dušana Čubila. Tada su poginule dvije partizanke, Milka Munjas i Anka Javorina, sestra Milana Javorine Papice, bivšeg komesara čete, koji je poginuo na Otešu mjesec dana ranije. Papica je bio hrabar i politički uzdignut, a takva mu je bila i sestra. Komandir 3. čete Đuro Lemić, i on neizmjerne hrabrosti i skromnosti, izuzetne fizičke snage i kondicije, i komesar čete Milan Trešnjić, hrabar i duhovit, sa četom su pokrivali prelaz nizvodno od budačkog mosta. Nisu opazili da im neprijatelj zalazi s leđa. U posljednji čas su se povukli na brda zapadno od Mušaluka... II i IV četa su bile u rajonu Osika Sa njima neposredno rukovodi komandant bataljona. Pod jakim pritiskom neprijatelja povlače se prema s. Vukšić. III četa je ostala odsječena zapadno od Mušaluka. Ni s I četom štab bataljona nema veze. Vodovi I čete su se samoinicijativno snalazili bez veze s komandom čete i štabom bataljona. Tek kad smo se prikupili u Čukovcu, uspostavljena je veza... « (Sjećanja pukovnika Kokotovića i grupe boraca 4. bataljona; pismo autoru oktobra 1986.).

ljon mogao odvojiti dvije čete i s dvije čete 3. bataljona napadati neprijatelja sa boka od pravca Grabovače prema Vučijaku i bezimenoj koti. Treći bataljon odmah pristupa izvršenju zadatka, dok štab I bataljona odgovara da ne može odvojiti snage za napad, već u najpovoljnijem momentu jednu četvu. U taj mah neprijatelj vrši napad prema Lisini i Širokoj Kuli, ali ga naši odbijaju. Štab III bataljona potcenjuje neprijateljske snage i vrši protunapad sa dvije čete potpomognute teškim mitraljezima ne čekajući čete I bataljona. Čete su neprimjetno podišle i neprijatelj se baš zatekao na večeri na bezimenoj koti sjeveroistočno od k. 747 Vučijak. Bombaši uspijevaju pobacati bombe na neprijatelja, puškomitraljeski iskaču na kotu i tuku neprijatelja, koji se hvata oružja i obasipa naše borce puščanom i mitraljeskom vatrom i bombama. Zbog teškog i neprohodnog prilaza, samo manji broj naših boraca uspio je momentalno da iskoči na kotu. Oni su se pod pritiskom brojčano nadmoćnijeg neprijatelja morali povući na polazne položaje, pretrpjevši gubitke od 11 ranjenih drugova, a dva puškomitraljeza su pala neprijatelju u ruke... Isti dan predveče neprijatelj je napustio kotu 637 i bezimenu kotu na kojoj se vodila borba i povukao se na kotu 780 i Risovac. Kote koje je napuštao neprijatelj zauzele su odmah naše snage».⁷³⁶

Bataljoni »Božidar Adžija« i »Matija Gubec«, koji je u ono vrijeme označavan samo kao 4. bataljon, imali su 4 mrtva i 19 ranjenih.⁷³⁷

U noći 18. i 19. augusta čete »Marka Oreškovića« raspoređene su na položaje u Kruškici, na Metlači i Klopači, a bataljonska rezerva je zadržana u Malom Polju. »Božidar Adžija« je jednu četvu rasporedio na perušićku Gradinu kod crkve, kota 603, jedna četa je na Marinoj glavi, što dominira nad cestom Lički Osik - Perušić, jedna četa je u Perušiću, gdje je u protujurišu uspjela da se uklini u neprijateljev raspored, a jedna je u rezervi. Četvrti bataljon je na brdima do Perušića prema Širokoj Kuli.

Ujutro 19. augusta borbe su se razgorjele na položajima svih jedinica 1. brigade. Najžešći okršaji su bili na pravcima rasporeda 3. bataljona. Oko 9 sati ustaše su, poslije snažne artiljerijske pripreme, zauzele Marinu glavu. Dijelovi 3. bataljona su pokušali preteći neprijateljsku pješadiju. Trkom prelaze zaravan između Perušića i Bukovca, ali ih je na sjevernim padinama Marine glave zaustavila uraganska paljba. Tu su tri borca poginula.

Komandant brigade Lazo Radaković, koji se iz Perušića pomjerio na Lipovu glavicu, kao i prethodnog dana, uzaludno očekuje intervenciju 1. bataljona. U dva navrata šalje kurire do Jove Bursaća. Kasnije će i Bursać i komesar bataljona Miloš Vujnović Lašo, koji je 4. augusta primio dužnost od Bože Pavičića, kad je on prekomandovan u 4. bataljon, od štaba divizije biti kažnjeni opomenom, jer nisu »svoje dvije čete poslali u pomoć III bataljonu uslijed čega je došlo do gubitaka kod III bataljona u ljudstvu i materijalu«.⁷³⁸ Za te gubitke će biti kažnjeni i članovi štaba 3. bataljona. Komandant bataljona Vlade Ciganović,

⁷³« AVII, 419, 15/2-5.

⁷³⁷) Isto, 105A, 32-3.

⁷³⁸) Isto, 420, 33/1-4.

bombaški hrabar, po naravi skloniji da čini nego da upravlja, u svojoj smionosti gubio je neophodnu mjeru opreza. Otud nerealno procjenjivanje mogućnosti svojih četa. Ne po diktatu realne procjene obostranih mogućnosti, nego po diktatu sopstvene hrabrosti, uveo je bataljon u okršaje, inzistirajući na jurišu, kad je to bilo nerealno. Ranjenog Ciganovića u narednom jurišu zamjenjuje zamjenik komandanta Arse Puača, hrabar kao i Ciganović, a tvrdoglaviji od Ciganovića. Uzaludno ga komandir i komesar 2. čete, Perica Skendžić i Damjan Zorić, upozoravaju. Kad su nazvani kukavicama, i oni idu u streljački stroj. Bio je to juriš inadžija, s mnogo gubitaka. Štab divizije će kazniti odgovorne, i to čitav štab, jer »nije kao cjelina rukovodio operacijama, već su se pojedini članovi razdvojili po četama«. Najteže je kažnjen zamjenik komandanta Arse Puača; on je, kao i komandir voda u 2. četi Dane Bokan, degradiran. Opomenama su kažnjeni i najodgovorniji ljudi 4. bataljona (Duja Čubilo, Božo Pavičić, Mirko Dubajić i Božo Šijan), kao i komandir i komesar 3. čete Đuro Lemić i Milan Trešnjić.

Kazne će biti izricane krajem septembra.

Tada će biti smijenjena i dva prva čovjeka brigade. No, do kažnjavanja i smjenjivanja poteći će još mnogo znoja, pa i krvi, najprije na perušićkim položajima, a zatim na položajima kod Gospića.

Kad je izgubljen Perušić, brigada je, bez 2. bataljona, koji je bio na sektoru Divosela, zatvarala komunikacije prema Otočcu (1. bataljon) i Širokoj Kuli (4. bataljon). v>Božidar Adžija« je sređivao jedinice u Konjskom Brdu, nekoliko kilometara sjeveroistočno od Perušića, gdje će biti ponovo 20. augusta zatečen i bez mnogo organizacije u odstupanju odbačen tako brzo, da mu je neprijatelj oteo dio komore.

I prema Otočcu i prema Širokoj Kuli neprijatelj je napad ponovio 22. augusta. Tada se glavnini brigade priključio i 2. bataljon. Borbe su vođene neprestano dva dana. Ujutro 23. augusta 3. i 4. bataljon su bili primorani da napuste dotadašnje položaje, ali su u noći 23. i 24. augusta snažnim protunapadom zauzeli položaje držane prije 22. augusta. '

Sve što je 1. brigada činila od 18. do 24. augusta bit će narednih tjedana podvrgnuto kritičkoj analizi. Štab divizije je smatrao da najodgovorniji moraju biti kažnjeni, jer obrana slobodne teritorije »nije izvedena po planu«, odnosno štab brigade »nije izdao direktive kojim će se pravcima jedinice povlačiti u slučaju nadmoćnijeg neprijateljskog pritiska« i nije odredio bataljonima »koji će se položaji braniti upornije, jačim ili manjim snagama, koji su položaji važniji, a koji sporedni, usljed čega je neprijatelj uspijevao uvijek uzimati dominantne tačke sa kojih je ugrožavao i sprečavao svaki manevar naših snaga«. Dvije su posebno značajne - trajno vrijedne - opomene: umanjena budnost i što se »prilikom napada neprijatelja na sektor jednog bataljona nije vidila uzajamna pomoć drugih bataljona«. ⁷³⁹ Nije uslijedila ni pomoć od najbližih jedinica 13. divizije, mada su iz štaba 1. brigade uveče 19. augusta zatražili od Glavnog štaba Hrvatske da intervenira svježim snagama, jer se »moglo odsjeći od Gospića i uništiti u Ličkom Osiku i Perušiću ustaše, dok se neprijatelj još nije utvrdio«. ⁷⁴¹

⁷³⁹> Isto, 419, 15/2-5.

⁷⁴⁰> Isto, 419, 15/1-5.

⁷⁴¹> Isto, 105A, 33-3.

U borbama oko Perušića 1. brigada je imala 8 poginulih i 32 ranjenih; od petnaestorice teže ranjenih dvojica su umrla na putu do bolnice, a osim toga poginuo je jedan od pratilaca ranjeničkog ešelona (na Janjču su ešelon napali četnici).⁷⁴²

Pomoć, koju je štab brigade tražio 19. augusta, uslijedila je tek poslije 24. augusta, kad se neprijatelj utvrdio na dosegnutim položajima. Tada je 1. brigada svrstana pod komandu štaba 13. divizije. Angažirana u borbama protiv ustaša u rajonu Pazarište - Gospić, brigada je sa svojih hiljadu boraca držala položaje na dominantnim brdima od Široke Kule do Perušića i na željezničkoj pruzi prema Studencima.⁷⁴³ Na tim položajima brigada je zadržana do 29. augusta, kad je smjenjuju brigade 8. divizije. Brigada je, napuštajući te položaje, 29. augusta ušla u izuzetno teške borbe za koje se u ustaškim izvještajima kaže:

»U 6 sati (29. augusta) neprijatelj je napao naše postave oko sela Klanac i visa Oteš, 11 kilometara sjeverozapadno od Gospića... Kod Pazarišta, 17 kilometara sjeverozapadno od Gospića, vodila se borba. Osjeća se neprijateljska djelatnost prema Perušiću.«⁷⁴⁴

Toga dana 2. brigada 8. divizije, smijenivši dijelove 1. brigade, napadala je Marinu glavu, Budak i budački most na Lici, a dijelovi 1. brigade i samostalni bataljon »Matija Gubec« vodili su borbe u rajonu Pazarišta - Oteš. Ključni položaji su zauzeti, ali nije ih se moglo dulje držati zbog strahovite artiljerijske vatre.⁷⁴⁵

U noći 29. i 30. augusta u rajonu Klanca i Pazarišta, ustaše su »koncentričnim podhvatom iz Perušića, Gospića i Smiljana, a uz pomoć bojnih kola i topništva«, opkolile samostalni Prvi hrvatski bataljon »Matija Gubec« i dijelove »Marka Oreškovića«. »Gubec« je opkoljen u Klancu, a dijelovi »Marka Oreškovića« jugozapadno od Klanca, na brdu pored Oteša. Krontijaši su se uz mnogo sreće i lukavosti probili, iznenadivši neprijatelja tako da nije ni vatru otvorio, a »Gubec« je pretrpio velike gubitke; čak je i bataljonska zastava izgubljena. Dvije čete su razbijene, a dvije - pod komandom operativnog oficira Ivana Muhvića, koji će se od jeseni u redovima 1. brigade istaći i po hrabrosti i po organizaciji kulturno-prosvjetne aktivnosti - probile su se iz obruča. Štab divizije će ga pohvaliti zbog toga što je, »opkoljen sa svih strana od neprijatelja, svojom samoinicijativom i hladnokrvnošću uspio izvući iz tako kritičnog položaja obe čete bez gubitaka«.

Osim Muhvića, koji će i kasnije, u 1. brigadi, neovisno o tome kakav rang bude imao, uvijek ispoljavati osobine snalažljiva i smiona karaktera, štab divizije je pohvalio i komandira voda u 1. četi bataljona »Marko Orešković« Nikolu Pavkovića. On se »istakao u borbi s ustašama u Otešu«. Da nije bilo pravodobnog (i krajnje rizičnog) manevra

Isto, 405A, 43-3.

⁷⁴³> Isto. 796, 15-3/1.

⁷⁴⁴> Zb. NOR, V/19, 627.

⁷⁴⁵) Obavještajni oficir 1. bataljona Nikola Đurđević pamti kako su on i grupa krontijaša bili na nekoj pazariškoj čuki: »Pred podne se k nama ispela bolničarka 1. čete, vitka crnka modrih očiju, koje su vazdan plamsale užarene od neke vatre koje ni sama nije bila svjesna, Dragica Cvjetičanin. Šalje nas da ručamo i da se malo odmorimo. Ona će, veli, paziti da se neprijatelj ne pojavi. Mi poletimo niz strnik, a uo udari artiljerija. Jedna minobacačka granata je pogodila zidani položaj gdje smo ostavili Dragicu. Ništa od nje ne ostade... «.

Pavkovićevog voda, neprijatelj bi zatvorio i stegao obruč oko glavnine 1. bataljona. Pavković je uspio - kao što se u pohvali objašnjava - da se »i pored neprohodnog terena« (neprohodnog zbog gustog rasporeda neprijatelja i njegove žestoke paljbe) uspne na vrh brda »gdje se neprijatelj najupornije držao«. Vod je bez krzmanja slijedio odvažnog komandira. Pohvala kaže da je Pavković »prvi sa još nekoliko drugova izbio na vrh kote« uklinivši se u ustaški raspored tako što je »ubio jednog ustašu u rovu«. U tom prodoru u neprijateljski raspored Pavkovićev vod je uspio »bez da je imao i jednog druga mrtva ili ranjena«.

U borbama vođenim 29. i 30. augusta poginuo je Miloš Zorić, tridesetogodišnji mitraljezac 1. čete »Marka Oreškovića«, najstariji sin najstarijeg borca zavlacko-kaldrmskog ustaničkog odreda, Palasije Zorića, koji je četiri godine bio u prvom svjetskom ratu izlagan koječijim kuršumima, a da ga ni jedan ni ne okrznu, a u prvoj borbi ustanika 1941. godine je poginuo. Miloš Palasijin u redove krtijaša se svrstao već poznat u srbsko-lapačkom kraju, ugledan po snazi i stišanoj naravi. On je bio najuočljiviji u okršajima, uvijek s mitraljezom.⁷⁴⁶⁾

Poslije borbi na Otešu i oko Pazarišta, 1. brigada se - kao što je to nalagao plan štaba 1. hrvatskog korpusa - povukla na odmor u Donji Kosinj.

⁷⁴⁶⁾ Jedan od onih koji je sa Palasijinim sinovima krenuo u ustanak, Damjan Zorić, u svojim neobjavljenim »Komesarovim zapisima«, piše: »Zaposjeli smo dobre položaje na kosama i vrhu Oteša. Na samom vrhu mitraljezac Miloš Zorić. Borba je počela vrlo oštro s naše i neprijateljske strane. Ustaše su ponovile nekoliko juriša, ali nisu mogli zbaciti krtijaše s Oteša. Žestina borbe ne jenjava do kasnog popodneva, kad je ustaškoj pješadiji prispjela pomoć u topovima i teškim minobacačima. Zasuti snažnom artiljerijskom vatrom, krtijaši se po naredjenju štaba bataljona povlače. Kurir je naredenje za povlačenje prenio i mitraljescu Milošu Zoriću, sinu Palasijinom. Ali, Miloš se ne povlači. Sam je sebi odredio najteži i najčasniji zadatak, da povlačenje svojih drugova štiti vatrom svog mitraljeza. Dim ga je zakrilio, i silna prašina od eksplozija. Sve je oko njega u vatri. Jedna granata je pogodila u samo mitraljesko gnijezdo... Sutradan su nam došli u posjet naši najmiliji, nekom majka nekom sestra, oženjenim supruge. A Miloša traže žena Milka i jedna od četiri sestre. Kako im reći da je ustaška granata raznijela Miloševo mitraljesko gnijezdo? I komandiru, koji to mora učiniti, u grlu se stegao neprogutljivi uzao, kakav se javlja kod osjećajnih ljudi u trenucima velikih uzbuđenja, pa jedva kaže:

7 Nema više našeg Miloša...

Žena i sestra jauknuše jaukom same smrti, a onda dugo ridaju zapijevajući po starinskom običaju našeg kraja... «.